

REVOLUȚIA MAGHIARĂ DIN 1956 ȘI IMPLICAȚIILE EI ÎN ROMÂNIA

În toamna anului 1956 populația Ungariei s-a răsculat împotriva regimului comunist al lui Rákosi și Gerő. Revoluția, chiar dacă a fost înfrântă, a avut o importanță deosebită pentru întregul mers al istoriei din această parte a lumii, culminând cu evenimentele din 1989, care au adus răsturnarea regimurilor comuniste din sud-estul Europei.

Evenimentele din Ungaria s-au precipitat încă din primăvara anului 1956, când în Cercul Petőfi și în Uniunea Scriitorilor, dar și în presă (mai ales în săptămânalul „Irodalmi Újság”) au început să apară critici din ce în ce mai vehemente la adresa regimului Rákosi–Gerő. Aceste critici au vizat întreaga scară a vieții politice, economice și sociale. Cei care le-au formulat erau personalități de seamă ale vieții obștești – chiar și foști comuniști. Lozincă acestor grupări era: „Vrem la guvern pe Imre Nagy” – pe acel om, care a mai fost prim ministru în 1954, dar după ce a adus o serie de reforme în viața politică și economică, măsuri menite să se distanțeze de sistemul totalitar și autoritar al „hegemoniei de partid” și al terorii organelor securității statului, a fost înlăturat de către nomenclatura stalinistă.

În ziua de 23 octombrie 1956 s-a organizat un meeting de solidaritate cu Polonia (unde au avut loc în septembrie, la Poznan, conflicte violente între forțele de securitate și populație, în urma cărora conducerea stalinistă a fost schimbată cu una nouă, în fruntea căreia s-a aflat Wladislaw Gomulka, un antistalinist purtat cu ani în urmă și prin închisori). Lozincile demonstrațiilor de la Budapesta (în majoritate tineri studenți) au fost din ce în ce mai explicite, iar guvernul a ripostat vehement, făcându-i „huligani” pe tinerii demonstrați, iar apoi aducând împotriva lor trupele de intervenție. Ciocnirile armate de la Studioul de Radio s-au extins fulgerător în întreaga capitală, apoi și în provincie. După intervenția trupelor sovietice luptele armate au luat o extindere, astfel partidul a fost nevoit să-l accepte pe Imre Nagy ca prim ministru, iar trupele sovietice au fost nevoite să înceapă tratative despre plecarea lor din Ungaria. Victoria însă a fost de scurtă durată: sub masca „tratativelor” sovieticii au pregătit și au declanșat la 4 noiembrie o amplă ofensivă militară, iar guvernul lui Imre Nagy care în prealabil – pentru a se pune sub adăpost internațional – a denunțat Tratatul de la Varșovia și a declarat neutralitatea Ungariei –, a fost răsturnat de la putere. Revoluția a fost călcată în modul cel mai brutal, Budapesta distrusă ca și în lunile asediului din 1944-45. Degeaba era simpatia lumii întregi, degeaba declarațiile de solidaritate din lumea întreagă, marile puteri ale Occidentului au fost preocupate

cu criza de la Suez și practic au dat sovieticilor mână liberă, iar aceștia au adus la putere un guvern marionetă condusă de János Kádár.

Poziția oficială a partidului comunist din România față de evenimentele din Ungaria era de la început negativă. Declarațiile din radio și materialele de presă de la noi vorbeau numai de „contrarevoluție”, de „bandele de teroriști” care „urmăresc restaurarea dominației grofilor și a capitaliștilor”, comițând „crime odioase”, și readucând „o teroare fascistă-horthystă”. Regimul lui Gheorghiu-Dej a oferit „ajutor frățesc” pentru „salvarea cuceririlor socialismului în țara vecină și prietenă”. Între timp s-a lansat și zvonul că revoluția de la Budapesta urmărește dezmembrarea României: „răpirea Ardealului”, ceea ce era o minciună inventată și răspândită cu scop diversionist.

Aprecierile istoricilor de azi despre „evenimentele din Ungaria” (care au fost etichetate decenii de rândul „contrarevoluție”) sună desigur cu totul altfel. Cităm aici doar una, cea a istoricului bucureștean Ioana Boca, autoarea unei cărți, care prezintă de fapt evenimentele din România din acea perioadă (*1956 – un an de ruptură. România între internaționalismul proletar și stalinismul antisovietic*. Fundația Academia Civică, 2001). Ea scrie următoarele: „Revoluția maghiară a reprezentat cel mai spectaculos eveniment al anului 1956, care și-a pus amprenta pe dezvoltarea ulterioară a lagărului socialist...” Și cităm – chiar din toiul evenimentelor de atunci – cele scrise de Grigore Gafencu, fost ministru de externe al României, personalitate marcantă a emigrației românești, fondatorul Ligii Românilor Liberi de la New York: „Insurecția de la Budapesta, mai mult încă decât evenimentele din Polonia, a demonstrat imposibilitatea unei concilierii între țările captive și ocupația sovietică... Miza acestei lupte este nu numai soarta țării noastre, ci a Europei întregi, soarta lumii libere.” (Vezi: *Grigore Gafencu și revoluția din Ungaria – 1956. Pagini de jurnal*. În: *Analele Sighet*. Vol. 8. *Fluxurile și refluxurile stalinismului*. Fundația Academia Civică, 2000. p. 722–735.)

Ce s-a întâmplat la noi în acele luni? Și ce a urmat după ce dincolo de granițele noastre de vest au fost înfrânte ultimele focare de rezistență?

Societatea românească, chiar dacă acțiuni puternice de rezistență anticomunistă au existat încă din 1946–48, în toamna anului 1956 nu era pregătită pentru o afirmație de amploare asemănătoare. Conducerea română de partid a reușit să se mențină la putere, ba mai mult, „stalinismul antisovietic” și-a întărit pozițiile în interiorul partidului. Iar Securitatea – cu toată critica ce i s-a făcut de ochii lumii pentru călcarea normelor „legalității populare” – continua să rămână „mâna de fier” al partidului. În zilele revoluției din Ungaria, prin măsurile luate, partidul a reușit să țină în frâu evenimentele.

Cu toate acestea ecourile revoluției din Ungaria cu toate s-au manifestat sub cele mai variate forme și în aproape toate regiunile țării. Cei care au reacționat cel mai sensibil la acele evenimente au fost studenții de la Timișoara, Cluj, București, Brașov și Iași. Încă din primele zile au apărut la București și la Cluj foi volante și inscripții de solidaritate, apoi s-a trecut la inițierea unor adunări și meetinguri, dintre care cel mai mare s-a organizat la Timișoara, urmând să fie arestate a peste trei mii de studenți și

condamnarea unui lot de 31 studenți și tinere cadre universitare. La București s-a inițiat o manifestație, unde apoi au fost arestate mai multe loturi de studenți (total 34 condamnări). Au avut loc arestări și condamnări de asemenea la Brașov și la Iași. Numărul românilor condamnați pentru acțiuni legate de evenimentele din Ungaria, nominalizați în cartea lui Ioana Boca, se ridică la peste 130 persoane.

La Universitatea Victor Babeș din Cluj, încă din primele zile au apărut inscripții și foi volante. S-a inițiat chiar o ieșire pe stradă împreună cu studenții de la Universitatea Bolyai, dar care până la urmă nu a avut loc. S-a ținut însă la 24 octombrie 1956 o ședință studențească la Institutul de Arte Plastice, în urma căruia au fost arestați și condamnați doi studenți de la anul VI. La Universitatea Bolyai și la Institutul Teologic Protestant studenții au manifestat purtând panglici de doliu și ieșind la Cimitirul Házsongárd de Ziua Morților (1. Noiembrie), motiv pentru care mai târziu au fost condamnați 35 studenți și tinere cadre didactice în mai multe loturi. La sfârșitul anului 1956 a fost arestat un grup de studenți și tinere cadre didactice de la Universitatea Victor Babeș și Institutul de Medicină, în frunte cu asistentul Raoul Volcinschi, care a fost condamnat la muncă silnică pe viață.

Un număr relativ mare de manifestații spontane s-au putut înregistra și în mediu rural, despre care relatează rapoartele trimise la București de către Comitetele regionale ale PMR. Un volum de documente (Corneliu Mihai Lungu – Mihai Retegan: *1956 – explozia*. Ed. Univers, 1996) cuprinde o serie de cazuri concrete despre asemenea manifestații. Amintim aici doar pe cele din comunele care au aparținut Regiunii Cluj și Regiunii Autonome Maghiare de atunci: Bonțida, Șintereag, Valea Medrii, Băișoara, Niriș, Reteag, Ciceiu Mihăiești, Nimigea, Someșul Rece, Muncel, Vălișoara, Tilău Nou. Din Fântânele a venit vestea dărâmării statuii lui Stalin, din mai multe locuri au sosit știri despre apariția unor foi volante și inscripții. Ieșiri publice, „vociferări” spontane au fost semnalate la Tg. Mureș, Odorhei, Miercurea Ciuc, Glodeni, Chibed, Stînceni, Aldea, Bicfalău, Rugănești, Vețca, Porumbeni Mici etc. La Sovata a fost arestat încă la 28 octombrie un „grup subversiv”, mai târziu la Sângeorgiu de Pădure un alt grup (membrii acestuia din urmă au scris și au expediat scrisori, în care au combătut informațiile calomnioase transmise de radio București și de presa românească).

Au fost descoperite câteva mișcări de mari proporții: „Comitetul Național de Eliberare” inițiat și condus de Ioan Faliboga de la Tg. Mureș a cuprins aproape toată Regiune Autonomă Maghiară de atunci, și s-a soldat cu trei condamnări la moarte, trei la muncă silnică pe viață și peste 60 de condamnări, între 8 și 25 ani. Lotul preotului calvin din Valea lui Mihai, Kálmán Sass a numărat 31 persoane, dintre care trei au fost condamnați la moarte, 14 la muncă silnică pe viață, iar ceilalți au primit condamnări între 8 și 25 ani. Centrul unei alte organizații era Timișoara, unde preotul romano catolic Aladár Szoboszlai a elaborat proiectul unui Partid Creștin al Muncii, și planul unei Federații Unite Româno–Maghiaro–Austriace. În acest lot au fost pronunțate zece condamnări la moarte. Avem cunoștință de un lot din Țara Oașului („telefoniștii” sau „lotul Popescu zis Guvernatorul”), ei s-au pregătit să deterioreze liniile de telefon și de cale ferată ale armatei roșii. 21 cetățeni – români și maghiari –

au fost condamnați, șeful de lot primind muncă silnică pe viață. O organizație, denumită „Asociația Tinerilor Maghiari Ardeleni”, care avea centrul la Brașov, număra 77 membri care fuseseră condamnați, primind pedepse până la 25 ani.

Sub pretextul simpatizării cu „contrarevoluția” represaliile s-au ținut încă ani de-a rândul: chiar în anul 1961 a fost arestat la Oradea și în împrejurimi un grup de elevi, membri ai grupării „Tineri Doritori de Libertate”. În acest lot au fost condamnați 57 elevi și profesorii lor. Și tot în acel an un alt grup de 12 tineri: gruparea „Mâna Neagră” din împrejurimile orașului Gheorgheni, care era acuzat de pregătirea unor acțiuni subversive. În acest lot au fost pronunțate 24 condamnări.

Întorcându-ne în timp la zilele și săptămânile evenimentelor din octombrie 1956, manifestări de solidarizare s-au înregistrat și în rândurile armatei, unde potrivit unui studiu publicat de Mihai Retegan și Florin Șperlea (*Armata română și revoluția ungară din 1956*. Privirea, 62/1997) au fost înregistrate nu mai puțin de 644 cazuri de contestatare, dintre care unul ieșit din comun: acțiunea locotenentului Teodor Mărgineanu de la unitatea de tancuri din Prundul Bârgăului, care a inițiat pornirea unității spre Gherla, pentru eliberarea deținuților. A fost condamnat la moarte și executat la Gherla. (Vezi: Cornelia Ghinea: *Un caz de revoltă anticomunistă în armată*. Analele Sighet. Vol. 8. p. 714–721.)

După înăbușirea în sânge a revoluției din Ungaria Securitatea din România a trecut la acțiuni de represalii fără precedent. Potrivit unor date din rapoartele lor, doar în perioada octombrie 1956 – decembrie 1962 au fost arestate în România peste 28.000 persoane dintre care doar între ianuarie 1957 – mai 1959 au fost pronunțate 9978 condamnări. (Vezi datele citate de istoricul italian Stefano Bottoni din Arhivele CNSAS Fond Documentar, Dosar nr. 53. Vol. 1, 3. și 21. în studiul său publicat în revista Korunk, 2/2006. p. 40–48.)

Desigur nu toate cazurile erau direct implicate în acțiuni de solidarizare cu revoluția din Ungaria: regimul a folosit însă prilejul de a lichida pe toți adversarii virtuali. Astfel s-a înscenat un proces de mare amploare împotriva credincioșilor și preoților greco-catolici, în frunte cu arhiepiscopul Alexandru Rusu, care a inițiat o acțiune pentru repunerea în drepturi a bisericii sale și care a fost condamnat la 25 ani, murind la Gherla în 1962. Apoi a fost pornită o întreagă vânătoare împotriva „fugarilor” care au acționat retrași în Munții Retezat sau în Apuseni (lotul Șușman). În urma acestei acțiuni din urmă s-au administrat 4 condamnări la moarte și au fost condamnați la diferite pedepse peste 50 de țărani din comunele Poșaga de Sus și Sălciua, iar familiile lor au fost deportate în Bărăgan. Și acestea sunt doar două cazuri.

Bazându-ne pe rezultatele – doar parțiale – ale cercetării, din care am extras datele și exemplele de mai sus, putem afirma că anul 1956 marchează de fapt un întreg complex de fenomene, având o mare amploare în întreaga Românie. Aniversarea a 50 de ani, care are loc în anul 2006, este un moment demn de aniversat și de către români. Revoluția maghiară din octombrie a formulat revendicări care erau și revendicările românilor aflați sub asuprire comunisto-sovietică, care s-au ridicat împotriva regimului lui Gheorghiu-Dej, așa cum aparatul de teroare care s-a dezlănțuit

la noi în anii 1956-1960, a urmărit lichidarea oricărei împotriviri, „fără deosebire de naționalitate”.

Iată motivul pentru care comemorarea aniversării de 50 ani de la evenimentele din 1956 trebuie să fie o acțiune comună, în care români și maghiari din țara noastră să fie alături, aducându-și aminte de un moment comun al istoriei noastre comune.

În volumul de față ne-am propus să reconstituim ecourile revoluției maghiare în România, și consecințele acestuia în deceniul ce a urmat înăbușirii sale. Întrucât istoriografia română cunoaște deja două lucrări de amploare: dicționarul biografic al lui Cicerone Ionițoiu (*Victimele terorii comuniste*, care cu cele 8 volume a ajuns la litera Q) și cel redactat de Octavian Roske (*Mecanisme represive în România. 1945–1989*, din care până în prezent au apărut 4 volume), noi ne-am propus, să completăm materialul inclus în acestea cu persoanele, care au suferit condamnări în perioada de după 1956 din rândurile minorității maghiare.

Astfel – după un studiu introductiv, ale cărei concluzii am rezumat mai sus – oferim celor interesați un dicționar biografic, cuprinzând peste 1400 persoane, arestate și condamnate în perioada 1956-1965. Aceste date biografice au fost adunate pe baza listelor obținute de la AFDPR, cu ajutorul unui chestionar, difuzat prin foștii condamnați, prin rețeaua de cunoștințe. Mulțumim și pe această cale pentru ajutorul primit. În limita posibilităților – din păcate, limitate – am reușit să parcurgem și unele fonduri de arhivă, dar din acest punct de vedere credem, că cercetarea este abia la început.

Considerăm deci lucrarea noastră o primă încercare, așteptând critici și completări din partea celor interesați.

Bazându-ne pe rezultatele istoriografiei române în temă (Ioana Boca, volumele colecției *Analele Sighet*) și publicații de documente (Retegan–Șperlea: *1956–explozia*. București, 1996), cu trimitere la izvoarele românești, am dat și datele de bază ale loturilor studențești de la București, Timișoara, Iași, Brașov etc.

Volumul conține o amplă bibliografie a temei, și un indice de localități, iar în Addenda o listă a materialului documentar, care a intrat în mâinile colectivului, din perioadele anterioare anului 1956 și după 1965. Prin publicarea acestora din urmă dorim să venim în ajutorul celor care cercetează întreaga epocă a dominației comuniste în România.

Cluj, la 15 septembrie 2006

Colectivul de redacție